стемне урахування їх вимог і даватиме підстави для розв'язання питання про правомірність чи неправомірність тієї чи іншої процесуальної дії. А з огляду на це загальновизнана вимога дотримання при проведенні слідчих дій лише кримінально-процесуального законодавства вже сама орієнтує на те, що вимоги інших правових актів при цьому могуть не враховуватись.

Отже, наведені положення свідчать про те, що наявні і конституційно-правові, і теоретико-правові орієнтири визначення правомірності дій і державних органів в цілому, і дій органів досудового слідства, зокрема, є спрощеними, оскільки базуються на спотвореному теоретико-правовому уявленні про джерела процесуального законодавства, а тому й потребують істотного вдосконалення.

Викладене дає підстави для висновку про недосконаліть не тільки галузевого, а й конституційно-правового регулювання як діяльності органів кримінального судочинства в цілому, так і діяльності органів досудового слідства, зокрема. А з огляду на це варто було б звернути увагу на ті теоретико-правові орієнтири визначення правомірності процесуальних дій, які використовуються в інших видах судочинства. Наприклад, згідно з ч. 3 ст. 2 КАС у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони: 1) на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; 2) з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано; 3) обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії); 4) безсторонньо (неупереджено); 5) добросовісно; 6) розсудливо; 7) з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи несправедливій дискримінації; 8) пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія); 9) з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення; 10) своєчасно, тобто протягом розумного строку [6, 3–4]. Як бачимо, всі ці вимоги і спрямовані на забезпечення як законності так і правомірності процесуальних дій і рішень, а тому їх запозичення у кримінальне судочинство, поряд з традиційними механізмами забезпечення правомірності слідчих дій лише сприяло б вдосконаленню підходів при розв'язанні означеної проблеми.

Таким чином, викладене свідчить про необхідність: 1) зміщення акцентів при оцінці слідчих дій з їх законності на правомірність; 2) уточнення орієнтирів визначення правомірності слідчих дій; 3) вдосконалення теоретико-правових уявлень про механізми забезпечення правомірності слідчих дій; 4) практична орієнтація органів, що здійснюють судочинство, на забезпечення верховенства права, а відтак – і прав та свобод людини; 5) вдосконалення підходів до визначення правомірності як дій органів, що здійснюють судочинство в цілому, так і осіб та осіб, що здійснюють процесуальні дії; 6) вдосконалення процесуально-правового регулювання діяльності органів кримінального судочинства з урахуванням позитивного досвіду розв'язання аналогічних проблем в інших його видах та приведення його у відповідність з вимогами Конституції, інших законів України та міжнародних стандартів у цій сфері; 7) вдосконалення правових механізмів забезпечення правомірності дій органів судочинства в цілому та досудового слідства, зокрема.

1. Абдумаджидов Г.А. Следственные действия и общие условия их производства // Вопр. крим. техники. – Ташкент, 1978. – С. 13–14. 2. Адигамова Г.З. Следственные действия проводимые по судебному решению и с санкции прокурора: Автореф. дисс. … канд.. юрид. наук. – Челябинск, 2004. – С. 17. 3. Быков В.М. Фактические основания производства следственных действий по УПК РФ // Журнал российского права, 2005. – № 6. – С. 59. 4. Ефремова С.В. Обоснованность следственных действия как гарантия прав и свобод участников процесса: Автореф. дисс. … канд. юрид. наук. – Самара, 2004. – С. 12. 5. Закон України "Про міжнародні договори України" від 29 червня 2004 р. // Голос України від 3 серпня 2004 р.– № 142. 6. Кодекс адміністративного судочинства України. Офіц. вид. – К.: Парламентське вид-во, 2005. – С. 3–4. 7. Про виконання судами України законодавства і Постанов Пленуму Верховного Суду України з питань розгляду кримінальних справ і постановлення вироку. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 29.06.90 р. // Електронний ресурс: www.court.gov.ua. 8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну "законодавство") від 9 липня 1998 р., № N 12-рп/98 // Електронний ресурс: www.zakon.rada.gov.ua. 9. Руководство для следователей / Под ред. Н. Селиванова, В. Снеткова. – М.: ИНФРА-М, 1998. – С.247–248. 10. Следственные действия. Система и процессуальная форма. – М.: Юрид. лит., 1981. – С. 60. 11. Теория доказательств в советском уголовном процессе. – М.: Юрид. лит, 1973. – С. 386–387; Шейфер С.А. 12. Шейфер С.А. Следственные действия. Система и процессуальная форма. – М.: Юрид. лит., 1982. – С. 60–61.

Надійшла до редколегії 19.04.12

К. Басовська, ас.

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ПРАВО НА ЖИТТЯ)

Стаття присвячена узагальненню практики Європейського суду з прав людини у вирішенні спорів щодо моменту початку правової охорони життя, проблеми смертної кари, евтаназії та абортів.

Ключові слова: право на життя, момент виникнення права на життя, смертна кара, ембріон людини, аборт.

Статья посвящена обобщению практики Европейского суда по правам человека в решении споров относительно момента начала правовой охраны жизни, проблемы смертной казни, эвтаназии и абортов.

Ключевые слова: право на жизнь, момент возникновения права на жизнь, смертная казнь, эмбрион человека, аборт.

Article is devoted to generalization the practice of the European Court of Human Rights in resolving disputes regarding the start of the legal protection of life, the problem of death penalty, euthanasia and abortion.

Keywords: right to life, the moment of right to life, the death penalty, human embryo, abortion.

Постановка проблеми. Життя є найбільшим і найважливішим із соціальних та правових благ особистості. Як зазначає Н.І. Матузов, "право на життя – перше фундаментальне природне право людини, без якого всі інші права втрачають сенс" [5, с. 198]. Погоджуючись із зазначеною думкою С. В. Черниченко стверджує, що "без забезпечення права на життя стає безглуздим ставлення питання про дотримання інших прав і свобод" [6, с. 306].

Між іншим, дане право, закріплене у великій кількості внутрішньодержавних, а також регіональних та універсальних міжнародних актах, як і раніше, містить низку невирішених питань, які мають беззаперечно важливе значення для розвитку сучасного правового суспільства. Немає єдиної точки зору світової спільноти щодо проблеми скасування смертної кари, а також взаємозв'язку інституту смертної кари із правом на життя. До

© Басовська К., 2012

сьогодні проблеми евтаназії та абортів викликають запеклі суперечки філософів, медиків та юристів. Існує також низка протиріч з питань реалізації окремих аспектів права на життя, випадків його обмеження, а також обов'язку держав щодо його захисту.

З метою визначення єдиної позиції щодо окремих аспектів даного права, в тому числі з принципових моментів його реалізації та захисту в міжнародно-правовому аспекті, було б доцільно звернутися до положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, а також відповідного тлумачення норм про право на життя Європейським судом з прав людини та Європейською комісією з прав людини. Саме в практиці Європейського суду з прав людини висвітлюються найбільш принципові моменти реалізації права на життя. Та нарешті, саме рішення Європейського суду є обов'язковими для судового практики країни та грають важливу роль у розвитку правової системи України.

Ступінь наукової розробки проблеми. Безсумнівно, що право на життя є досить важливим для того, щоб привернути увагу вчених. Такий аспект права на життя як смертна кара, відображено в роботах А.Б. Мезяєва, А.В. Малько, А.С. Нікифорова, В.А. Карташкина, Б.Р. Тузмухамедова, Т.М. Фоміченко та інших вчених. Міжнародно-правовому аспекту права на життя присвячені роботи А.А. Абашидзе, Ю.М. Антоняна, Б.М. Ашавського, М.М. Бірюкова, Г.М. Вельямінова, С.А. Єгорова, Б.Л. Зимненко, А.Я. Капустіна, А.А. Ковальова, А.Я. Колодкіна, В.С. Котляра, А.А. Моісеєва, І.І. Лукашук, Є.Г. Ляхова, Н.І. Матузова, Ю.С. Ромашова, Ю.М. Рибакова, О.М. Хлестова, С.В. Черниченко.

У сучасній українській науці міжнародного права окремим аспектам права на життя присвячували свої праці такі вчені, як: М.В. Буроменський, В.І. Євінтов, В.Н. Денисов, Л.Г. Заблоцька.

Метою статті є аналіз практики застосування Європейським судом з прав людини положень Конвенції про право на життя а також визначення позиції Європейського суду щодо окремих аспектів права на життя, таких як смертна кара, евтаназія та аборт.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прийнято вважати, що право на життя, як фундаментальне право людини, вперше знайшло своє закріплення в універсальному міжнародно – правовому акті лише із закінченням Другої світової війни, з прийняттям Загальної декларації прав людини в 1948 році [4]. Так, стаття 3 зазначеного акту містить положення про те, що "кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканість". Згадана норма Декларації, незважаючи на дещо узагальнений характер проголошення права на життя людини, на сьогодні визнається звичаєвою нормою міжнародного права, якої повинні дотримуватися всі держави [8, с. 9].

Однак, сучасна спільнота, коли говорить про міжнародний захист права людини на життя, перш за все керується положенням статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, яка містить заборону умисного позбавлення життя, а також Протоколом № 6 до Конвенції від 28 квітня 1983 року та Протоколом 13 до Конвенції від 03 травня 2002 року, що передбачають скасування смертної кари.

Так, частина 1 ст. 2 Конвенції проголошує: "Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання".

Перше речення частини 1 ст. 2 Конвенції покладає на державу зобов'язання охороняти право кожної людини на життя законом. На думку Європейської комісії з прав людини, відображеної у доповіді у справі Маккан та інші проти Сполученого Королівства [3, с. 110-131], статтю 2 не слід тлумачити як таку, що вимагає наявності у внутрішньому праві ідентичного формулювання. Достатньо, щоб національне право реально забезпечувало охорону права, передбаченого Конвенцією. Європейський суд в рішенні по зазначеній справі погодився з висновками Європейської комісії, підкресливши, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод не зобов'язує Високі Договірні Сторони інкорпорувати її норми в національне законодавство, та в функції органів Конвенції не входить вивчення in abstracto – відповідності законодавчих чи конституційних норм держав вимогам Конвенції [12, с. 40].

Аналізуючи положення частини 1 ст. 2 Конвенції слід підкреслити неоднозначні підходи до її тлумачення. Так, на думку С.В. Велікоредчаніной "стаття 2 не закріплює саме право на життя, а покладає на державу обов'язок захищати право кожного на життя і містить заборону на навмисне позбавлення життя ... Право на життя – не позитивне зобов'язання держави, а скоріше – негативне, тобто "свобода жити", і в цьому випадку держава зобов'язана вжити всіх заходів для забезпечення свободи жити та без потреби не втручатися у користування цією свободою" [1, с. 17]. Не погоджуючись із вищезазначеною думкою, Т.М. Фомиченко вважає, що "положення статті 2 треба тлумачити ширше: воно спрямоване на те, щоб законодавчо забезпечити недоторканність життя, а також уникнути зловживань з боку третіх осіб, забезпечити застосування привентивних заходів у випадку, коли людина сама ставить своє життя в небезпечне становище. Тобто, право на життя, проголошене ст. 2, лише принципом "невтручання" держави не обмежується" [12, с. 41].

Стаття 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод містить вичерпний перелік випадків, коли позбавлення життя представниками державної влади не буде вважатися порушенням права на життя. Так, частина 1 ст. 2 Конвенції містить першу законну підставу, а саме: виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання особи винною у вчиненні злочину, за який законом передбачається таке покарання. Коментатори Конвенції підкреслюють також, що смертні вироки національних судів, для того, щоб були сумісними з Конвенцією, повинні не протиріччити низці інших її положень [1, с. 15]. Так, судові вироки повинні бути результатом справедливого розгляду із дотриманням гарантій, встановлених статтею 6 Конвенції та виноситись за злочини, визначені в законодавстві як такі, що караються смертною карою на момент їх здійснення відповідно до статті 7 Конвенції. При застосуванні смертної кари та її здійсненні, реалізації права на помилування, не повинно допускатися жодних проявів дискримінації згідно із статтею 14 Конвенції, спосіб здійснення смертної кари не повинен носити нелюдський характер (стаття 3 Конвенції).

Суддя Ж. Де Мейєр, висловлюючи думку у справі Соерінг проти Сполученого Королівства [13, с. 637-658], звернув увагу на те, що "формулювання, яке міститься у другому реченні частини 1 ст. 2 Конвенції було прийняте більш ніж 40 років тому в конкретних історичних обставинах, а оскільки це формулювання як і раніше дозволяє за певних умов смертну кару в мирний час, воно не відображає сучасну ситуацію та відстає від розвитку правової свідомості та правової практики. De facto такого покарання більше не існує в жодній з дер-

жав – учасниць Конвенції. Його протиправність була визнана Комітетом Міністрів, коли він відкрив до підписання Протокол № 6 до Конвенції".

Дійсно, тлумачення категорії "право на життя" було значно розширено Протоколом № 6 до Конвенції від 28 квітня 1983 року. Згідно статті 1 Протоколу, смертна кара скасовується. Ніхто не може бути засуджений до смертної кари або страчений. Разом з цим, забороняючи застосування смертної кари в мирний час, Протокол № 6 дозволяє державам застосовувати смертну кару за діяння, вчинені під час війни або при неминучій загрозі війни. Таке покарання застосовується тільки за умови, що така можливість була передбачена державою в національному законодавстві.

В окремій думці по справі Соерінг проти Сполученого Королівства , Суддя Ж. Де Мейєр також наголосив, що "жодна держава – учасниця Конвенції, навіть якщо вона ще не ратифікувала Протокол № 6, не має права видавати будь – яку особу, якщо в результаті цієї екстрадиції ця особа піддається ризику бути страченою в запитуваній державі. Видача осіб за даних обставин суперечить європейським стандартам справедливості та несумісна з публічним порядком в Європі" [13, с. 656-658].

Якісно інший, у порівнянні з раніше прийнятим, підхід до смертної кари в рамках Ради Європи пов'язаний з Протоколом № 13 до Конвенції від 5 травня 2002 року. Згідно зі статтею 1 Протоколу, смертна кара скасовується. Також, закріплення відповідного принципу тягне за собою повну відмову від смертної кари в усіх випадках та за будь – які дії, включаючи дії, вчинені під час війни або неминучої загрози війни.

На думку низки держав – учасниць Протоколу № 13 "право кожної людини на життя є основоположною цінністю в демократичному суспільстві … скасування смертної кари становить суть від суті захисту цього права та цілковитого визнання гідності, притаманної всім людям [10].

Таким чином, в самій Європі протягом півстоліття ставлення до смертної кари зазнало законодавчої еволюції – від можливості закріплення до необхідності повної відміни.

Однак, незважаючи на положення Протоколів № 6 та № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які скасувати смертну кару в мирний час та за будь – яких обставин, смертна кара на сьогодні не може вважатися абсолютно забороненою в силу того, що Протокол № 13 не був ратифікований усіма європейськими країнами.

Окрім смертної кари, частиною 2 ст. 2 Конвенції передбачено три інші допустимі випадки позбавлення життя:

a) для захисту будь – якої особи від незаконного насильства;

b) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;

c) при вчиненні правомірніх дій для придушенння заворушення або повстання.

При цьому, в кожному з випадків, позбавлення життя не буде порушенням права на життя тільки за умови, що воно стало результатом "абсолютно необхідного застосування сили" як при самообороні, так і при настанні обставин передбачених пунктами a, b, c частини 2 ст. 2 Конвенції. Зокрема, застосування сили має бути суворо пропорційно досягненню мети, небезпеки для життя, що виникає в конкретній ситуації, та ризику, пов'язаного з тим, що застосування сили може призвести до позбавлення життя [12, с.46].

Незважаючи на те, що частина 1 ст. 2 Конвенції містить заборону "навмисного позбавлення життя", практика Європейського суду поширила дію статті 2 також на випадки ненавмисного позбавлення життя.

Так, у справі Стюарт проти Сполученого Королівства постало питання про застосування статті 2 Конвенції до ситуації коли смерть настала в результаті нещасного випадку чи прояву недбалості. На данному прикладі Європейська комісія з прав людини відзначила, що вказане положення забороняє будь – яке застосування владою необов'язкової сили, яка призводить до позбавлення життя незалежно від того, умиснив був такий результат чи ні [15].

На думку Європейської комісії з прав людини, положення статті 2 Конвенції, розглянуті в цілому, свідчать, що частина 2 ст. 2 Конвенції визначає не ті випадки, за яких дозволяється умисне позбавлення життя, а описує випадки, коли допускається "застосування сили", що може призвести до неумисного позбавлення життя. Як вже зазначалось, сила, що при цьому застосована державою, повинна бути "абсолютно необхідною" для досягнення однієї з цілей, зазначених в пунктах a, b, c частини 2 ст. 2 Конвенції. Дана позиція була підтверджена Європейським судом у рішеннях по справі Маккан та інші проти Сполученого Королівства від 27 вересня 1995 та у рішенні Андроніку і Костянтину проти Кіпру від 9 жовтня 1997 року. Суд також підкреслив, що виходячи з особливої важливості статті 2 Конвенції, він вважає за необхідне особливо ретельно вивчати випадки позбавлення життя при використанні частини 2 ст. 2 Конвенції, враховуючи не тільки дії представників держави, які застосовують силу, але й всі супутні обставини, включаючи планування можливих дій та контроль за їх виконанням [3, с. 110-131].

Частина 1 ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не тільки забороняє умисне незаконне позбавлення життя, але й зобов'язує держави вживати необхідних заходів щодо захисту життя осіб, які знаходяться під їх юрисдикцією. За певних умов влада повинна вживати превентивні оперативні заходи для захисту людини, чиє життя наражається на небезпеку злочинних дій з боку іншої особи. У такому випадку, щоб притягнути державу до відповідальності за невиконання свого позитивного зобов'язання щодо охорони життя, необхідно встановити, що органи влади знали або повинні були знати про існування реальної або можливої загрози життю третіх осіб однак не вжили певних заходів у рамках своєї компетенції, які могли б запобігли загрозі життю.

Відповідно до статті 2 Конвенції держава несе особливу відповідальність за життя осіб, над якими вона здійснює повний контроль, зокрема осіб, позбавлених волі. Суд виходить з того, що ув'язнені перебувають в особливо уразливому становищі, а отже влада зобов'язана захищати їх. Так, у рішенні по справі Велікова проти Болгарії Суд підкреслив, що у випадку, коли затриманий, що знаходився у повному здоров'ї до позбавлення волі, помирає під час свого ув'язнення, держава зобов'язана надати переконливі пояснення щодо обставин смерті, в іншому випадку державу може бути визнано відповідальною за порушення статті 2 Конвенції [12, с. 49].

У всіх випадках позбавлення життя внаслідок застосування сили, держава у відповідності до положень статті 2 Конвенції повинна провести ефективне офіційне розслідування обставин смерті. Не зважаючи на те, що дане позитивне зобов'язання держави не закріплене в статті 2 Конвенції, Європейська комісія та Суд вважають, що воно виступає невід'ємною частиною загального зобов'язання щодо захисту життя [12, с. 137].

Суд визначає, що розслідування має бути повним, безпристрастним та ретельним. Ефективність розслі-

дування передбачає: проведення розслідування незалежно від офіційної скарги родичів загиблого; розслідування повинно здійснюватися незалежними особами; розслідування має дати відповідь на питання, чи було виправданим застосування сили в конкретних обставинах [12, с. 47].

Важливе питання про початок життя людини, відповідно колізії у визначенні моменту початку правової охорони життя та законності переривання вагітності також зачіпаються в практиці Європейського суду з прав людини.

Перш за все, перед Європейською комісією та Судом постає питання, чи захищає стаття 2 Конвенції життя ненародженої дитини.

Варто зазначити, що в уявленні більшої частини міжнародного співтовариства штучне переривання вагітності не є порушенням права на життя. Хоча Конвенція не регламентує питання моменту виникнення права на життя так само як і моменту початку правової охорони життя, позиція Суду є більш визначеною та зводиться до того, що початком життя (та відповідно моментом виникнення правосуб'єктності) Суд вважає саме момент фізичного народження людини, а не її зачаття [11, с. 85].

У справі "Брюггеман і Шойтен проти Німеччини" Європейська комісія з прав людини встановила, что заборона аборту стала б порушенням ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод будучи втручанням у приватне життя жінки. Разом з цим, Комісія відзначила, що вона не вважає обов'язковим вирішувати, чи слід розглядати ненароджену дитину як "живу" у розумінні статті 2 Конвенції [12, с.131-132].

В рішенні про прийнятність у справі "*Н* проти Норвегії" заявник, який не перебував у шлюбі з жінкою, яка завагітніла від нього, домовився з нею не позбавляти ненародженої дитини життя та взяв на себе чітке зобов'язання піклуватися про немовля після його народження. Проте жінка вирішила зробити аборт. Заявник наполягав на тому, що за обставинами цієї справи ненароджена дитина по праву Норвегії залишається незахищеною, що суперечить статті 2 Конвенції. Європейська комісія з прав людини, при розгляді данної справи, не виключала, що за певних обставин (які однак не були зазначені) зародок може користуватися певним захистом за статтею 2 Конвенції, незважаючи на те, що в різних державах існує значна розбіжність думок, чи захищає стаття 2 та в якій мірі ненароджене життя. У зв'язку з цим та з урахуванням значних розбіжностей в нормах національних правових систем Європейська комісія вирішила, що в такому делікатному питанні держави повинні мати певну свободу вибору. Закон Норвегії дозволяє здійснювати аборти на розсуд жінки протягом перших 12 тижнів вагітності. У період з 12 до 18 тижнів вагітності необхідно мати відповідний дозвіл медичної комісії. Європейська комісія нагадала, що медична комісія надала дозвіл на здійснення аборту при дотриманні обов'язкових умов, встановлених законодавством Норвегії, а тому, в остаточному рішенні, не знайшла в діях держави – відповідача порушення статті 2 Конвенції [7, с. 151].

Позиція Європейського суду щодо права на життя ненародженої дитини знайшла своє відображення в рішенні по справі "Во проти Франції" від 8 липня 2004 року. В обставинах справи зазначалося, що на шостому місяці вагітності, громадянка Франції, перебуваючи в лікарні, була помилково прийняла за іншу пацієнтку, що знаходилася в лікарні для операції. Так, в результаті помилково проведених процедур вагітність заявниці не могла тривати за медичними показниками, та зародок віком 20 – 21 тиждень врятувати не вдалося. Заявниця наполягала на порушенні низки її прав, у тому числі права на життя з боку співробітників госпіталю. Суд з прав людини, розглянувши докази сторін, прийшов до висновку, що в конкретному випадку дійсно мало місце порушення статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Рішення у справі "Во проти Франції" варте особливої уваги, якщо врахувати, що в раніше розглянутих справах Європейська комісія незмінно приходила до висновку, що право на життя відповідно до статті 2 Конвенції не повинно розповсюджуватися на людський ембріон. В зазначеному рішенні Суд дійшов висновку, що "за обставин цієї справи життя зародка було безпосередньо пов'язане з життям матері та могло бути захищене нею, особливо враховуючи відсутність конфлікту прав матері та батька, так само як прав ненародженої дитини та її батьків, тоді як втрата зародка була викликана ненавмисною недбалістю з боку третіх осіб". Суд ухилився від чіткого висловлення своєї позиції з питання, що, власне, стало підставою для розгляду справи, а тому лише зазначив, що "ні бажано, ні навіть можливо при існуючому стані справ відповісти на абстрактне питання – чи підпадає ненароджена дитина під дію статті 2 Конвенції" [9].

Виходячи з розглянутої практики Європейського суду з прав людини та Європейської комісії в контексті статті 2 Конвенції, можна зробити висновок, що аборт у стандартній своїй формі не визнається порушенням права людини на життя. Як було зазначено в рішенні у справі "Во проти Франції", право на життя може бути визнано порушеним лише за специфічних обставин, шляхом встановлення причинно – наслідкового зв'язку, що призвів до аборту та смерті зародка. Отже, загальна практика розгляду Судом спорів щодо моменту початку правової охорони життя зводиться до концепції виникнення права на життя саме з моменту народження [11, с. 88].

Що стосується питання про добровільне припинення життя, то фактично єдиним прикладом міжнародно-правового розгляду та відповідно, єдиною чітко вираженою позицією міжнародного органу щодо евтаназії є на сьогоднішній день справа "Претті проти Сполученого Королівства", яка розглядалася в судових органах Великобританії та в Європейському суді. Нагадаємо, в липні 2001 року адвокат підданої Великобританії Дайєн Претті, яка страждала невиліковним та смертельним захворюванням рухових нейронів, звернувся до Директора публічних переслідувань "з проханням дати зобов'язання не піддавати чоловіка заявниці судовому переслідуванню у випадку, якщо останній надасть їй допомогу в здійсненні самогубства". Отримавши відмову, заявниця звернулася із заявою про перегляд рішення в судовому порядку. Рішенням Високого суду заявлене клопотання було відхилено, а подане апеляційне заперечення не було враховано Палатою лордів. Заявниця звернулася до Європейського суду з прав людини зі скаргою на порушення статті 2 (право на життя), статті 3 (захист від катувань та жорстокого поводження), статті 8 (право на свободу думки і переконань) та статті 14 (захист від дискримінації за будь – яких підстав) Конвенції з боку Великобританії. У своїй заяві, Претті зазначила, що стаття 2 захищає не тільки право на життя, але й право обирати, продовжувати життя чи ні, а також "захищає право померти, щоб уникнути нестерпних страждань та приниження". Однак, у рішенні Судом було зазначено, що "Суд не схильний вважати, що "право на життя", гарантоване статтею 2 Конвенції, може бути інтерпретовано в негативній формі ... так само як воно не може створити право на самовизначення в сенсі надання особі права на вибір смерті замість життя" [14]. Як окремо зазначається в огляді рішення по данній справі, у всіх випадках порушення норми Конвенції про право людини

на життя, Європейським судом постійно наголошувалось на зобов'язанні держави захищати життя громадян. Крім того, стаття 2 Конвенції не стосується питань, пов'язаних з якістю життя, а також із рішеннями, які може приймати людина щодо власного життя.

Разом з тим Суд не визнав, що евтаназія є порушенням права на життя та ухилився від коментарів щодо легальності застосування евтаназії у низці країн Європи. Дійсно, Європейський суд не вважає себе зобов'язаним виносити оцінку з питання про те, чи знаходиться законодавство країн в такому стані, що воно не захищає право на життя своїх громадян. Таким чином, Європейський суд визнав, що в справі "Претті прити Сполученого Королівства" влада Великобританії не порушила право на життя, відмовивши чоловікові в його проханні сприяти у самогубстві заявниці. Європейський суд також підтвердив свою позицію вказуючи, що "право на смерть, реалізоване третьою особою або за підтримки органів державної влади, не може випливати зі змісту статті 2 Конвенції". Якщо ж говорити про країни, що легалізували евтаназію, то варто зазначити, що Європейський суд з прав людини опосередковано визнав за державами можливість внутрішнього регулювання зазначеного питання не прив'язуючись до права на життя [11, с. 116-119].

Висновки. Як бачиться, сучасні розбіжні погляди на окремі аспекти права на життя можуть призвести до правового конфлікту не тільки внутрішньодержавних правових систем, але й к істотним протиріччям в сфері застосування міжнародного права та здійснення міжнародного правосуддя. Тим часом, єдині стандарти оцінки тих чи інших дій здатні в подальшому призвести до формування не тільки єдиної юридичної, але й філософський точки зору на те чи інше питання. У цьому сенсі неможливо не відзначити роль Європейського суду з прав людини. Як вбачається з наведених вище прикладів, найчастіше досить вузька правова характеристика, що міститься безпосередньо у правовій нормі, може бути істотно розширена в судовому рішенні по конкретній справі, та стати, фактично, частиною данної норми. Найбільш яскраво це відображують положення про смертну кару, про обмеження права на життя, розглянуті справи про евтаназію та аборт. Очевидним є, що саме Європейський суд з прав людини володіє безсумнівним авторитетом та є одним з найбільш яскравих зразків міжнародного правосуддя, рішення якого мають обов'язкову юридичну силу для країн, що підпадають під його юрисдикцію. Оскільки рішення Європейського суду зачіпають найбільш помітні й спірні моменти сучасного міжнародного права, визначення Судом єдиної аргументованої позиції щодо окремих аспектів права на життя дозволить значно упростити розгляд справ щодо стосуються застосування смертної кари, права на життя ембріону, легальності аборту та евтаназії.

1. Гомьен Д. Путеводитель по Европейской конвенции о защите прав человека. – Страсбург, Совет Европы, 1994. – 162 с. 2. Гомьен Д., Харрис Д., Зваак Л. Европейская Конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика. – М.: Изд-во МНИМП, 1998. – 600 с. 3. Глотов С.А., Петренко Е.Г. Права человека и их защита в Европейском Суде. – Краснодар: Издательский дом "Юг", 2000. – 142 с. 4. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. http://zakon.rada.gov.ua. 5. Матузов Н.И. Право на жизнь в свете Российских и международных стандартов. Правоведение. – 1998. № 1. – С. 198. 6. Международное право. Под ред. Ковалева А.А., Черниченко С.В. – М., Омега-Л, 2006. 7. Мірошниченко О.А. Право людини на життя (теорія та практика міжнародного співробітництва) : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.11 / О.А. Мірошниченко. Х., 2004. – 191 с. 8. Мірошниченко О. А. Право людини на життя (теорія та практика міжнародного співробітництва: автореф. дисс. канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 / О.А. Мірошниченко. Х., 2004. – 20 с. 9. Параграф 84-86 Рішення ЄСПЛ по справі "Во проти Франції" від 08.07.2004. 10. Протокол № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин від 03.05.2002 р. http://zakon.rada.gov.ua. 11. Семенов И.С. Право на жизнь: международно – правовой аспект: диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.10 / Дипломат. акад. МИД РФ. – Москва, 2009. – 224 с. 12. Фомиченко Т.М. Конституционно-правовые проблемы обеспечения в Российской Федерации права на жизнь в свете правовых стандартов Совета Европы: диссертация ... кандидата юридических наук: 12.00.02 / Т.М. Фомиченко. – Москва, 2004. – 222 с. 13. Concurring opinion of judge De Meyer // Soering v UK (1989)/ Application № 1/1989/161/217 // Европейский суд по правам человека. Избранные решения. В 2-х т.-Т. 1. – С. 656-658. 14. Pretty v. the United Kingdom, no. 2346/02, ECHR 2002-III. par. 35-39. 15. Stewart v.UK (1984), Application № 10044/82. Decisions and Reports. Vol. 39 (1985), par. 162.

Надійшла до редколегії 19.04.12

УДК 340

М. Булкат, ас.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ УКРАЇНИ І СУБ'ЄКТИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджується зовнішньоекономічна функція України, її зміст, принципи та суб'єкти реалізації, а також місце в системі функцій нашої держави.

Ключові слова: зовнішньоекономічна функція, суб'єкти реалізації, система функцій держави.

В статье исследуется внешнеэкономическая функция Украины, ее содержание, принципы и субъекты реализации, а также место, в системе функций нашего государства.

Ключевые слова: внешнеэкономическая функция, субъекты реализации, система функций государства.

In the article the external economic function of Ukraine, its maintenance, principles and subjects of realization, and also place, is probed in the system of functions of our state.

Keywords: external economic function, subjects of realization, system of functions of the state.

Розуміння зовнішньоекономічної функції держави відзначається своєрідною проблематикою та біполярними позиціями теоретиків держави і права. Це обумовлено насамперед тенденціями розвитку економічних процесів та історичними особливостями формування відповідного напряму діяльності держави. Тому метою нашого дослідження є вироблення комплексного підходу до розуміння зовнішньоекономічної функції України, її змісту, принципів та суб'єктів реалізації, а також самостійного місця в системі функцій нашої держави.

Методологічною основою для дослідження зовнішньоекономічної функції є "базова" характеристика – економічна складова діяльності держави. Проте, розуміючи об'ємність останньої, ми застосовуємо лише окремі її аспекти, важливі для цілей даного дослідження.

Як показує аналіз наукової літератури з цього питання, поглиблений інтерес до економічного напряму діяльності держави в цілому, був активізований наприкінці минулого століття. Це зумовлено відповідними суспільно-політичними процесами, переходом до ринкової економіки тощо.

Наукові дослідження української теоретико-правової думки охоплюють, як правило, останні етапи розвитку економіки України та не відзначаються системністю.

© Булкат М., 2012